

Історичний журнал

НАУКОВЕ
ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНЕ
ВИДАННЯ

4

2007

Історичний журнал

4
(34)

2007

НАУКОВЕ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ
ВИДАННЯ

Державне спеціалізоване
видавництво «Вища школа»

ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ
І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І. Ф. Кураса НАН України

ЗМІСТ

CONTENTS

СТАТТІ ТА НАУКОВІ РОЗВІДКИ

Нагорна Л.
Територіальність як чинник еволюції
та фундамент ідентичності

ПОВІДОМЛЕННЯ

Шумило В.
Словаччина в період неконсолідованої
демократії (1993–1998 рр.)

Саган Г.
Відсталі регіони в Югославії: проблема
розвитку (70–80-ті роки XX ст.)

Веселова О.
Меморіальні знаки та пам'ятники замученим
голодом українським селянам

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Очеретяний В.
Дипломатична діяльність М. А. Славинського
у 1920–1923 рр.

Файзулін Я.
Діяльність ППШ при ГКВ УНР з підготовки
Другого Зимового походу

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО І МЕТОДИКА ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Пинчук Ю.
Гетьманство Івана Виговського в інтерпретації
Миколи Костомарова

Лобко Н.
Матеріали Генерального опису Лівобережної України
(1765–1769 рр.) як генеалогічне джерело

НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧЕВІ ІСТОРІЇ

Семенюк Т.
Парламентські вибори 2006 р.: політологічний аналіз

Шамрайєва В.
Формування зовнішньополітичної доктрини США
щодо України та її реалізація

Чуткий А.
М. В. Довнар-Запольський і справа вищої
економічної освіти в Україні

Москалюк М.
Розвиток транспорту в Україні у другій
половині XIX – на початку XX ст.

ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

Верба І., Самофалов М.
Кость Штеппа: роки окупації (1941–1943)

РЕЦЕНЗІЇ

Любовець О.
Феномен націонал-комунізму в Україні: спроба аналізу

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Гончар О.
VI Костомарівські читання

Чалая Т.
Україна чить нашого земляка

Шупак І.
«Українсько-польське прикордоння часів радянського
режиму 1939–1941 рр.: українське, польське, єврейське
соціальне життя та взаємовідносини»

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

ARTICLES AND SCIENTIFIC RESEARCH

Nahorna L.
Territoriality as the Factor of Evolution
and Basis of Identity

REPORTS

Shumilo V.
Slovakia in Times of Non-Consolidated
Democracy (1993–1998)

Sagan H.
The Retarded Regions in Yugoslavia:
Problem of Developing (1970–1980's)

Veselova O.
The Memorials and Tombstones to Ukrainian Peasants
Which Were Tortured to Death by Great Famine

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTIST

Ocheretyany V.
M. Slavyns'ky's Diplomatic
Activity in 1920–1923

Faisulin Y.
Activities of a Partisan-Rebellious Headquarter
in its Preparation for the Second Winter Campaign

HISTORIOGRAPHY, SOURCE STUDY AND METHODS OF THE HISTORICAL RESEARCH

Pinchuk Y.
The Hetman Vygovs'ky's Governing
in Mykola Kostomarov's Interpretation

Lobko N.
Materials of the General Description of the Left-Bank
Ukraine (1765–1769) as the Genealogical Source

IN ASSISTANCE TO THE TEACHER OF HISTORY

Semeniuk T.
Parliamentary Elections-2006: Politologic Analyze

Shamrayeva V.
Forming and Realization of USA Foreign-Policy
Doctrine in Relation to Ukraine

Chutky A.
M. V. Dovnar-Zapol's'ky and the Higher
Economic Education in Ukraine

Moskaliuk M.
The Development of Transport System in Ukraine
in the Second Half of XIX – Beginning of XX Cent.

LOOK IN THE PAST

Verba I., Samofalov M.
Kost' Shtepa: Years of Occupation (1941–1943)

REVIEWS

Liubovets O.
National-Communist Phenomena in Ukraine

SCIENTIFIC LIFE

Honchar O.
VI Kostomarov Readings

Chalaya T.
Our Countryman is being Honored in Ukraine

Schupack I.
«Ukrainian-Polish Frontier in Times of Soviet
Regime (1939–1941): Ukrainian, Polish, Jewish
Social Life and Interrelations»

BOOKSHELF

Шеф-редактор **Юрій ЛЕВЕНЕЦЬ**,
доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Головний редактор **Віктор ГУСЄВ**,
доктор історичних наук, професор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Геннадій БОРЯК, доктор історичних наук, професор
Володимир БОРИСЕНКО, доктор історичних наук, професор
Ігор ВЕРБА, доктор історичних наук, професор
Володимир ГОРБАТЕНКО, доктор політичних наук,
професор

Іван ДРОБОТ, доктор історичних наук, професор
Марія KARMAZINA, доктор політичних наук, професор
Віктор КОЛЕСНИК, доктор історичних наук, професор
Віктор КОТИГОРЕНКО, доктор політичних наук

Володимир КУЧЕР, доктор історичних наук, професор
Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ, доктор історичних наук, професор
Олександр МАЙБОРОДА, доктор історичних наук, професор

Віктор МАТВИЄНКО, доктор історичних наук, професор
Юрій МИЩИК, доктор історичних наук, професор
Май ПАНЧУК, доктор історичних наук, професор

Віра ПІВЕНЬ, директор видавництва «Вища школа»
Юрій ПІНЧУК, доктор історичних наук, професор,
заступник головного редактора

Олександр РЕЄНТ, доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України

Валерій СОЛДАТЕНКО, доктор історичних наук,
професор, член-кореспондент НАН України

Олександр СУШКО, доктор історичних наук, професор
Юрій ТЕРЕЩЕНКО, доктор історичних наук,
професор, заступник головного редактора

Юрій ХРАМОВ, доктор фізико-математичних наук,
професор

Chef-editor **Yuriy LEVENETZ'**,
doctor of political sciences, professor, doctor of political
sciences, professor, corresponding member NAS of Ukraine,
director of the Institute of the Political
and Ethno-National Research (NAS of Ukraine)

Editor-in-chief **Victor GUSIEV**,
doctor of historical sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Gennadiy BORIACK, doctor of historical sciences, professor
Volodymyr BORYSENKO, doctor of historical sciences, professor
Igor VERBA, doctor of historical sciences, professor
Volodymyr HORBATENKO, doctor of political sciences,
professor

Ivan DROBOT, doctor of historical sciences, professor
Maria KARMAZINA, doctor of political sciences, professor
Victor KOLESNYCK, doctor of historical sciences, professor
Victor KOTYHORENKO, doctor of political sciences

Volodymyr KUCHER, doctor of historical sciences, professor
Stanislav KUL'CHYTSKY, doctor of historical sciences, professor
Olexandr MAJBORODA, doctor of historical sciences, professor

Victor MATVIYENKO, doctor of historical sciences, professor
Yuriy MYTZYCK, doctor of historical sciences, professor
May PANCHUCK, doctor of historical sciences, professor

Vira PIVEN', director of the publishing house «Vyshcha shkola»
Yuriy PINCHUCK, doctor of historical sciences, professor,
assistant editor-in-chief

Olexandr REYENT, doctor of historical sciences, professor,
corresponding member of the NAS of Ukraine
Valeriy SOLDATENKO, doctor of historical sciences, professor,
corresponding member of the NAS of Ukraine

Olexandr SUSHKO, candidate of historical sciences, docent
Yuriy TERESHCHENKO, doctor of historical sciences,
professor, assistant editor-in-chief

Yuriy KHRAMOV, doctor of physico-mathematical sciences,
professor

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень НАН України
(протокол від 10 лютого 2004 р. № 1)

Постановою президії ВАК України затверджено як фахове видання
зі спеціальностей «Політичні науки» та «Історичні науки»
(протокол від 30 червня 2004 р. № 3—05/7)

Видається з серпня 2003 р.

Свідцтво про реєстрацію
серія KB № 8337 видано
Державним комітетом
телебачення
і радіомовлення України
22.01.2004

Матеріали не повертаються.
При передруку посилання
на «Історичний журнал» обов'язкове

Надруковано з плівок,
виготовлених у видавництві «Вища школа»,
вул. Гоголівська, 7г, м. Київ, 01054,
у ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф»,
вул. Віскозна, 8, м. Київ, 02094

Відповідальний секретар

Наталія Шевчук

Художній редактор

Іван Хороший

Технічний редактор

Антоніна Омоховська

Коректори:

Лідія Байбородіна, Надія Мельник

Комп'ютерна верстка

Євгена Іщенко

Підп. до друку 18.07.2007.

Формат 70 × 108/16.

Папір офс. № 1. Гарнітура SchoolBookC. Офс. друк.

Ум. друк. арк. 11,20. Обл.-вид. арк. 12,28.

Тираж 1000 пр. Зам. № 7-114.

Адреса редакції:

вул. Гоголівська, 7г, м. Київ, 01054,
тел.: 486-05-33, 486-32-44
факс 486-33-05

E-mail: v_skola@i.com.ua

(у полі «Тема» вказувати «Журнал»)

© «Вища школа», 2007

УДК 930.1:003.074 "1920/1923"

Володимир Очеретяний,
аспірант Київського
національного
лінгвістичного
університету

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. А. СЛАВИНСЬКОГО У 1920–1923 рр.

Українські дипломати доби національно-визвольних змагань докладали зусиль до визнання світовим співтовариством державності України, забезпечення її суверенітету. Значні заслуги у цій сфері належать визначному українському державному діячу й ученому Максиму Славинському. У пропонуваній статті головна увага приділяється його діяльності на посаді голови Надзвичайної дипломатичної місії Директорії УНР у Чехо-Словаччині 1920–1923 рр., контактам з дипломатичними та політичними діячами у цей період, конкретним результатам діяльності місії.

Найвні публікації про М. Славинського тієї доби мають здебільшого біографічний характер. Серед них слід виокремити дослідження В. Верстюка, Т. Осташко, А. Болаболченка, Г. Стрельського, Р. Скорульської, Р. Харчук [1]. Праці М. Мартинюка, О. Мукомели, А. Животко присвячені лише окремим аспектам літературно-перекладацької діяльності М. Славинського [6]. У роботах Т. Осташко, В. Соловйової, С. Віднянського частково розкрито період дипломатичної діяльності М. А. Славинського у Празі через висвітлення проблем української дипломатії у країнах Центральної Європи 1917–1920 рр. [7].

Для вивчення вказаної теми важливе значення має видання, здійснене нащадками М. А. Славинського, в якому містяться його поезії, поетичні переклади, публіцистика, спогади [10].

© В. Очеретяний, 2007

Під час перебування Директорії УНР у 1920–1923 рр. за кордоном М. А. Славинський продовжував свою активну зовнішньополітичну діяльність, виконуючи обов'язки голови надзвичайної дипломатичної місії Директорії УНР у Чехо-Словацькій Республіці. Пропонована стаття є, по суті, першою спробою дослідити його діяльність на цій посаді.

Заарештований радянською розвідкою у 1945 р., М. Славинський на допитах у Лук'янівській в'язниці засвідчив: «У кінці 1920 року, коли була проголошена Радянська Україна й уряд УНР відбув за кордон, до Польщі, я як представник цього уряду далі діяв у напрямі існування України незалежною державою аж до 1923 року, тобто доти, коли Україна ввійшла до складу Радянського Союзу» [11]. На запитання слідчого, чому він не повернувся в Україну, коли вона була проголошена радянською, М. Славинський відповів: «Я гадав, що боротьба за самостійність існування України ще не припинилась, що УНР в той час мала свої війська й певну частину території, а тому й далі працював у місії» [12].

Після поразки Армії УНР у боях з більшовиками в листопаді 1920 р. та переїзду Директорії на територію Польщі Надзвичайна дипломатична місія УНР в Празі позбулася офіційного статусу, але продовжувала свою роботу.

Згідно реєстру чинів дипломатичних представництв та консульств Української Народної Республіки за кордоном склад Української надзвичайної дипломатичної місії (УНДМ) в ЧСР на

20 грудня 1920 р. залишався майже незмінним [35]. Тому відповідно до штатного розпису УНДМ, ухваленого міністром закордонних справ від 25 грудня, обов'язки голови продовжував виконувати М. Славинський, секретарем місії було призначено А. Витошинського, О. Бочковський залишився на посаді аташе [41]. Протягом 1921–1922 рр. у зв'язку з різким скороченням фінансування УНДМ у Празі в персональному складі працівників місії стали зміни. У липні 1921 р. виконувачем обов'язків секретаря місії замість А. Витошинського було призначено аташе О. Бочковського, а обов'язки аташе місії до затвердження в МЗС УНР почав виконувати Р. Домбчевський [38]. На липень 1922 р. після законодавчого обмеження чисельності дипломатичних місій УНР склад УНДМ був таким: голова – М. Славинський, секретар – О. Бочковський, урядовець – М. Стефанович, вільнонаймані працівники – машиністка А. Штольцова та слуга місії І. Джусь [36]. Незважаючи на кадрові скорочення, місія продовжувала свою роботу.

Працівники місії провадили активні інформаційно-політичні акції серед урядових кіл і громадськості Чехо-Словацької Республіки [9]. Багатопланові завдання зовнішньої політики республіки потребували ефективного інформаційного забезпечення. Західні політичні кола, особливо громадські, залишалися незадоволеними наявною інформацією про Україну загалом і про перебіг національно-визвольної боротьби українців.

Зберігало свою актуальність завдання широкого розповсюдження серед зарубіжних офіційних та громадських кіл інформації про стан справ в Україні, її опір більшовицькому режиму, діяльність УНР на міжнародній арені, цивілізаційні досягнення української нації. «Наша держава, – йшлося у звіті МЗС УНР від липня 1920 р., –... для підтримки української державності взагалі і українського питання за кордоном має тільки два фактори: 1) ар-

мію, що зброєю в руках визначає перед світом існування України, і 2) пресу, завдяки якій можна впливати на хід політичних подій відносно України» [29]. Всього празькою місією було випущено 41 брошуру серії «Пізнайте Україну» («Poznejte Ukrajinu»); її авторами були працівники місії І. Бочковський, С. Смаль-Стоцький, В. Королів, а також М. Грушевський, Д. Дорошенко та ін. [26].

Виконуючи статутні вимоги Міністерства преси і пропаганди щодо інформування світової громадськості про Україну, празька дипломатична місія, зокрема її інформаційний відділ, здійснювала роботу над виданням «Синьо-жовтої книги». «Дипломатична місія в Празі, – йшлося у листі місії до МЗС від 4 січня 1921 р., – зробила умову з друкарнею Народня Політика щодо видання «Синьо-Жовтої Книги», а саме на 5000 примірників французького тексту і 2000 примірників українського тексту» [39]. В зв'язку з цим Рада Народних Міністрів Директорії ухвалила виділити 50 тис. чеських крон на видання інформаційного чеського збірника «про українську справу» [40]. Було також складено кошторис видатків на публікацію книжки «Чехи про Україну» накладом 5000 примірників [37].

Працюючи головою дипломатичної місії, М. Славинський переймався усіма нагальними справами, що стосувалися його дипломатичної компетенції. Місія проводила аналіз інформаційних повідомлень про Україну і доповідала Міністерству закордонних справ про політичне становище в європейських країнах, зокрема Чехо-Словаччині. У цьому плані було зроблено огляд законотворчої діяльності чеського парламенту за перший післяреволюційний період його існування [50]. До бібліотеки Міністерства закордонних справ празька місія надіслала також текст мирного договору між Німеччиною й Антантою (німецьке видання німецькою, французькою, англійською мовами).

Міжнародно-інформаційні зусилля української дипломатії були потрібні для протидії ворожій щодо України пропаганди за кордоном, яку здійснювали радянська Росія та підконтрольний їй так званий український радянський уряд і великодержавний російський білий рух. «На європейську опініцію щодо української справи намагаються вплинути як російські буржуазні елементи, – зазначалось у доповідній записці МЗС УНР від 1919 р., – так і поляки, вони хочуть вплинути таким чином на вироблення негативної європейської опініції щодо українських справ» [27]. Першочерговими завданнями української дипломатії були викриття провокаційних дій ворогів української державності, збір інформації про відповідні їх центри та повідомлення керівництва МЗС УНР про антиукраїнську діяльність. У такий спосіб намагалися запобігати поширенню неправдивої інформації про Україну та спростовувати недостовірні чутки. «Повідомлення про провокаційні заходи, – писав М. Славинський у листі від 15 липня 1921 р. до МЗС, – з боку ворогів української державності головним центром проти українських акцій є Царгород де зараз згрупувалось багато російського елемента, також військових і політичних діячів, що демонструють дуже ворожі відносини до української справи». Далі дипломат повідомляв, що антиукраїнськими організаціями є національний союз С. Воркотуна та «Союз возродження козачества», який виник з ініціативи керівництва донських і терських козаків. Тому співпраця з цими силами є небажаною і може завдати шкоди розвитку української справи за кордоном [42].

Антиукраїнська пропаганда була одним з основних напрямів діяльності російських нерадянських політичних сил, як на території колишньої імперії, так і в емігрантському середовищі. Як відзначалось у доповіді МЗС УНР уряду, в 1920 р. російські емігранти, що належали до різних політичних напрямів, «як капіталісти, так і соціалісти

як царські реакціонери, так і демократи, мають одну спільну політичну ідею, яка гуртує кругом себе та об'єднує їх – це ідея відбудови «єдиної неподільної Росії», «старої тюрми народів» [28]. На противагу антиукраїнській пропаганді місія в Празі не тільки оприлюднила у пресі низку власних матеріалів про Україну, а й налагодила співробітництво з автором праць про Україну, чеським інженером Я. Нечасом, який закликав делегатів Чехо-Словацької Республіки (ЧСР) у Парижі підтримувати УНР, вів агітацію на користь України через публікацію прихильних до українців матеріалів [52].

Основними пріоритетами пропагандистської роботи місії стали об'єктивне доведення до зарубіжних політичних кіл і громадськості відомостей про зовнішньополітичний курс та позицію України з міжнародних питань, процеси її державотворення, соціально-економічний та духовний розвиток, історію й цивілізаційні досягнення українського народу, а також підтримка українців у діаспорі. Підтвердженням цього була інформаційна діяльність місії під час весняного ярмарку промислових зразків у Празі навесні 1921 р. Ярмарок у чеській столиці мав міжнародний характер, тому місія видала 10 000 інформаційних листків чеською мовою та есперанто про Україну та її економічну роль у Європі, які було вручено представникам усіх чеських та закордонних торгово-промислових фірм. «Ця форма пропаганди, – зазначалось у листі з місії до МЗС УНР у березні 1921 р., – користується значною симпатією і звернула загальну увагу» [51].

Чехословацька республіка стала притулком для військовополонених українців, які мігрували на її територію з теренів Західної Облaсті УНР (ЗОУНР). Українська місія у Празі намагалась організаційно впливати на цей процес. У листі до МЗС УНР від 9 липня 1921 р. М. Славинський у зв'язку з цим повідомляв: «В Празі спостерігається великий наплив біжен-

ців козаків і старшин з наших таборів у Галичині. Що цей акт не має випадкового характеру видно з того, що більшість козаків приходять гуртами без жодних перешкод на кордоні з Чехією і повідомляють, що за ними в слід ідуть ще більші гурти. Бо хтось з інтернованих в Галичині поширює звістку, що в Чехословаччині організується українська Армія і що кожний біженець буде радо прийнятий, дістане одяг, харчі, помешкання» [51]. Розкриваючи діяльність місії у цьому плані, М. Славинський спростовував недостовірну інформацію про нібито організацію української армії в ЧСР [54]. Далі в листі він зазначає, що через своє складне фінансове становище місія не може надати біженцям потрібної допомоги, тому прийнято рішення звернутися до Уряду УНР, «аби він запобіг поширенню провокаційних чуток серед війська і таким чином запобіг би масовим втечам з таборів до Чехо-Словаччини, бо такий стан справ ставить біженців і місію в дуже важке становище» [53]. За свідченнями М. Славинського, на лютий 1921 р. у ЧСР перебувало близько 15 тисяч українських громадян «з обох частин України» [45]. Міграційна криза в країні викликала занепокоєння уряду ЧСР, тому місія неодноразово зверталась до МЗС УНР з вимогою обмеження поїздок українських громадян до Чехо-Словаччини [47].

Важливе місце у діяльності української місії в Празі займала видача паспортів, посвідчень легітимації та віз для українських полонених, біженців, студентів і дипломатичних представників МЗС Директорії УНР. Так, з 2 січня по 30 грудня 1920 р. УНДМ в Празі було видано паспортів загальною кількістю 1850 [15], посвідчень легітимації – 724 [20] та віз – 63 [23]. За 1921 р. з 3 січня по 30 грудня було видано 487 паспортів [16], 1087 посвідчень легітимації [21] та 28 віз [24]. Протягом 1922 р., з 2 січня по 30 грудня, місія видала 208 паспортів [17], 484 посвідчення легітимації [22] та 4 візи в пе-

ріод з 26 січня по 21 жовтня [25]. Протягом 1923 р., з 3 січня по 16 квітня, тобто до закриття місії, було видано 39 паспортів [18], 133 посвідчення легітимації [19].

Дипломатична місія у Празі проводила також роботу з біженцями та полоненими українськими громадянами, спрямовану на їх захист і фінансову підтримку у поверненні в Україну [14]. З цієї метою у 1921 р. Рада Народних Міністрів УНР щомісячно виділяла кошти з державного бюджету [13].

До кола проблем, які вирішувала дипломатична місія у Празі, належала опіка й облаштування української молоді у чеських вищих та середніх навчальних закладах. Студенти з України, здобувши освіту, поверталися на Батьківщину (в Галичину) або виїжджали в інші західні країни [2]. Значний вплив на молоді з України та її тяжке матеріальне становище в Чехо-Словаччині змушували дипломатичну місію вживати заходів щодо обмеження міграційного потоку. «Відтак, – зазначалось у доповіді М. Славинського до Міністерства освіти УНР від 5 листопада 1921 р., – місія абсолютно не є в стані взяти на себе відповідальність на приїзд нових українських студентів, тим більше що і перебуваючі в цей час в Празі українські студенти (в числі 700) властиво матеріально живогіють і всі тутешні українські інститути не можуть їм забезпечити порядного існування» [43]. У листі наголошувалося на тому, що чеські навчальні заклади з 1920 р. планують прийняти 150 українських студентів, хоча кількість бажаючих удвічі більша. Тому місія проводила роботу з фінансової підтримки та легалізації українських студентів у ЧСР. Частково покращенню ситуації сприяло позитивне ставлення до української еміграції чеських владних кіл та громадськості. Завдяки цьому українські студенти отримували певну допомогу від чеських організацій та установ. Так, у січні 1921 р. президент ЧСР Т. Масарик виділив 15 тис. чеських крон на

влаштування Святвечора для українського студентства (близько 250 чол.) у Празі [30]. За допомогу українським студентам Надзвичайна дипломатична місія УНР висловила подяку президенту Т. Масарику від імені українського уряду та Міністерства народної освіти [32].

У полі зору української місії були й економічні питання, пов'язані з торговельними справами, діяльністю українських кооператорів у Чехо-Словаччині. Зокрема, проводилася робота щодо організації участі представників України у кооперативному з'їзді, що мав відбутися у Празі 13–18 травня 1921 р. «з нагоди хліборобської виставки» і мав бути «спробою Всеславянського кооперативного об'єднання» [31].

Наприкінці 1921 р. активну діяльність у Чехо-Словаччині розпочала торговельна місія радянської Росії, що створило суттєві труднощі для економічних програм українських установ. М. Славинський повідомляв Уряд УНР про укладання ЧСР торговельних угод з більшовицькою місією і намагання витіснити українську кооперацію з країни. У повідомленні до Міністерства фінансів УНР празька місія інформувала про активну діяльність представника УСРР у Празі М. Левицького, який домагався виключного права на проведення торговельних операцій в ЧСР представників радянської Вукоопспілки, а діяльність представників Директорії вважав незаконною [34]. У своїй розмові з міністром закордонних справ Е. Бенешем представник радянської України намагався дискредитувати українську місію в ЧСР, називаючи її петлюрівською, тощо. У відповідь Е. Бенеш заявив, що українське представництво має неофіційний характер [8].

М. Славинський відіграв важливу роль у створенні українського дипломатичного представництва в Королівстві Сербів, Хорватів та Словенців (КСХС). Про тяжке становище українців у КСХС ішлося в листі МЗС УНР від 1921 р. до М. Славинського. «Мініс-

терство одержало детальні повідомлення про те, що положення українців у Сербії дуже тяжке; до них відносяться більш ніж з зневагою і наші люди бояться називатися українцями. До цього ще українці не ознайомлені про Уряд УНР їх дурять запевненнями, що на Україні нема жадного українського уряду крім більшовиків, в тому числі навіть і української старшини. В Хорватії відносини до українців гарні. З огляду на це необхідно установити яку не будь організацію в Білгороді (Белграді. – *Прим. ред.*), для того щоби повідомляти українців і увільняти їх від ведення в блуд нашими ворогами» [33].

У січні 1921 р. М. А. Славинський отримав завдання від Міністерства закордонних справ: «Перебрати на себе піклування справами громадян Української Народної Республіки в Королівстві Сербо-Хорватії-Славонії, робити потрібні для цього заступництва Української Народної Республіки та оборони прав і інтересів її громадян, призначати відповідальних осіб і мати догляд над їх політично-дипломатичною та консульською діяльністю» [44]. З цією метою МЗС Директорії 8 червня 1921 р. звернулося до М. Славинського з проханням переслати лист до Міністерства закордонних справ КСХС щодо заснування Генерального консульства Української Народної Республіки в Загребі разом із виготовленим і завіреном через празьку місію французьким перекладом цього листа [48]. Доручення МЗС було виконано, але справа з відкриттям консульства в КСХС не просувалася. Тому 14 липня 1921 р. МЗС повторно звернулося до М. Славинського з цього питання, а також щодо встановлення відносин із представниками Українського комітету (УК), який захищав інтереси українських громадян у Белграді. Встановлення контактів з УК було пов'язано з початком евакуації до Туреччини та Югославії частин армії генерала П. Врангеля з Криму, в яких перебувало чимало українців [47]. М. А. Славинському вдалося добитися відкриття у Загребі українського кон-

сульства, яке очолив доктор Лукіянович. У жовтні 1921 р. МЗС уже просило М. Славинського проінформувати про діяльність українського консульства в Загребі, а також надавати консулу інструкції та інформації для налагодження ефективної роботи [49]. Зусиллями українських дипломатів було створено інформаційне бюро, яке видало кілька брошур про українську справу, та налагоджено опіку над українськими біженцями, що перебували в Хорватії [46].

Фінансові труднощі, брак коштів, борги місії, а також утворення СРСР та включення до його складу більшості території України унеможливили подальшу діяльність Української надзвичайної дипломатичної місії в Празі. На початку 1923 р. М. Славинського викликав міністр закордонних справ Чехо-Словаччини Е. Бенеш, який повідомив йому, що ЧСР установила дипломатичні відносини з СРСР та підписала з ним торговельну угоду, й тому вважає, що українську місію необхідно ліквідувати. Весною 1923 р. Українська надзвичайна дипломатична місія у Празі припинила свою діяльність.

На допитах в НКДВ УРСР у 1945 р. М. Славинський, відповідаючи на запитання про закриття місії, свідчив: «З урядом УНР питання про закриття місії я не узгоджував. Його фактично визнала тільки Польща. Петлюра і міністр іноземних справ мешкали у Варшаві. Я не вважав за потрібне радитися з ними. Частина архіву місії я знищив, а решту надіслав поштою на адресу Лівницького. Я одержав од нього відповідь, що він отримав матеріали. Жодних нарікань не було. До цього хочу додати, що протягом року я не одержав ніяких грошей від петлюрівсько-

го уряду. Тому у квітні 1923 року ліквідував свою місію» [46].

Після розмови з Е. Бенешем М. Славинський побував із прощальним візитом у президента Чехо-Словаччини Т. Масарика, який пообіцяв і надалі допомагати українським емігрантам. У подальшому уряд ЧСР щорічно виділяв на їх потреби майже мільйон крон [3].

Наприкінці 1922 – на початку 1923 р. партії українських есерів і еседеків створили у Празі Український комітет (УК), на чолі якого стояли М. Шаповал, Н. Григорієв, М. Галаган [4]. І хоча партія соціалістів-федералістів не брала участі у його діяльності, М. Славинський особисто допомагав в утворенні комітету та просив міністра закордонних справ Е. Бенеша й деяких депутатів про надання йому коштів [4]. На допитах у Києві про діяльність УК М. Славинський свідчив: «Цей комітет організував для емігрантів і їхніх родин Українську господарчу академію у Подебрадах, Празький педагогічний інститут, Ліджанську гімназію й низку інших шкіл. У статуті Українського Комітету було сказано, що комітет не мав братися за будь-яку політичну діяльність» [5].

Таким чином, в умовах складної внутрішньої особливо зовнішньополітичної ситуації в Україні Українська надзвичайна дипломатична місія в Празі провадила активну інформаційну роботу, привертаючи увагу європейської та світової громадськості до проблеми захисту українських національних інтересів, викриття експансіоністської політики більшовицької Росії. Загалом місією було чимало зроблено для захисту інтересів українських громадян у Центральній Європі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верстюк В. Ф., Остащенко Т. С. Діячі Української Центральної Ради: Бібліогр. довід. – К., 1999. – 255 с.; Боблабольченко А. А. Три доли: Модест Лівницький, Петро Стебницький, Максим Славинський: Біогр. нариси. – К., 1999. – 96 с.; Стрельський Г., Трубайчук А.

- М. Грушевський, його сподвижники й опоненти. – К., 1996. – 192 с.; *Скорульська Р., Харчук Р.* Остання зірка «Плеяди» // Слово і час. – 1998. – № 3. – С. 81–85.
2. *Віднянський С. В.* Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період // Міжнародні зв'язки України: наук. пошуки і знахідки. – К., 1993. – Вип. 3. – С. 42.
 3. *Сержанович І.* Архів Служби безпеки України, ф. 6, спр. 71178 ФП, арк. 55.
 4. *Там само.* – Арк. 54.
 5. *Там само.* – Арк. 55.
 6. *Мартинюк М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи 1914–1939 років. – Л., 1998. – 298 с.; *Мукомела О.* Українська журналістика в іменах. – Л., 1994–1995. – Вип. 1. – 233 с.; *Животко А.* Історія української преси. – К., 1999. – 368 с.
 7. *Осташко Т., Соловійова В.* Дипломатичні представництва УНР у країнах Західної Європи (1918–1921 рр.) // Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 рр. – К., 2002.; *Їх же.* Матеріали нарад голів дипломатичних місій УНР за кордоном як джерело дослідження доби Директорії // Арх. України. – К., 2003. – № 4-6.; *Соловійова В. В.* Українська дипломатія у країнах Центральної Європи 1917–1920 рр. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2004. – 172 с.; *Віднянський С. В.* Політика чехословацького уряду щодо української еміграції в міжвоєнний період // Міжнародні зв'язки України: наук. пошуки і знахідки. – К., 1993. – Вип. 3.
 8. *Петерс И. А.* Чехословацько-советские отношения 1918–1934 гг. – К., 1965. – С. 111.
 9. *Політична історія України. ХХ століття.* – К., 2003. – Т. 5. Українці за межами УРСР (1918–1940). – С. 169.
 10. *Славинський М. А.* Заховаю в серці Україну: Поезія, публіцистика, спогади. – К., 2002. – 416 с.
 11. *Там само.* – С. 18–19.
 12. *Там само.* – С. 19.
 13. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління (далі ЦДАВО України), ф. 3519, оп. 2, спр. 1, арк. 2.*
 14. *Там само.* – Спр. 10, арк. 2, 4.
 15. *Там само.* – Спр. 23, арк. 1–24 зв.
 16. *Там само.* – Арк. 24–60.
 17. *Там само.* – Арк. 61–74.
 18. *Там само.* – Арк. 75–76.
 19. *Там само.* – Арк. 85–88.
 20. *Там само.* – Спр. 24, арк. 1–24.
 21. *Там само.* – Арк. 25–70.
 22. *Там само.* – Арк. 72–84.
 23. *Там само.* – Спр. 27, арк. 21–24.
 24. *Там само.* – Арк. 25–27.
 25. *Там само.* – Арк. 28–29.
 26. *ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 576, арк. 6–11.*
 27. *Там само.* – Оп. 2, спр. 1, арк. 13.
 28. *Там само.* – Арк. 32.
 29. *Там само.* – Спр. 14, арк. 22.
 30. *Там само.* – Спр. 73, арк. 3.
 31. *Там само.* – Арк. 42.
 32. *Там само.* – Арк. 5.
 33. *Там само.* – Арк. 55.
 34. *Там само.* – Спр. 139, арк. 7.
 35. *Там само.* – Спр. 167, арк. 7, 10, 19.
 36. *Там само.* – Спр. 203, арк. 42.
 37. *Там само.* – Спр. 271, арк. 10.
 38. *Там само.* – Арк. 54–55.
 39. *Там само.* – Арк. 6.
 40. *Там само.* – Арк. 9.
 41. *Там само.* – Арк. 15 зв.
 42. *Там само.* – Спр. 466, арк. 56.
 43. *Там само.* – Спр. 502, арк. 43.
 44. *Там само.* – Спр. 520, арк. 4.
 45. *Там само.* – Арк. 6.
 46. *Там само.* – Арк. 10.
 47. *Там само.* – Арк. 15–15 зв.
 48. *Там само.* – Спр. 521, арк. 29.
 49. *Там само.* – Арк. 31.
 50. *Там само.* – Спр. 576, арк. 33.
 51. *Там само.* – Арк. 39.
 52. *Там само.* – Арк. 4.
 53. *Там само.* – Арк. 46 зв.
 54. *Там само.* – Арк. 46.

SUMMARY

The activity in 1920–1923 of M. Slavyn'sky, prominent Ukrainian statesman and scientist, is examined in article. The main attention is paid to his work as the head of Ukrainian Extraordinary diplomatic mission of UNR Directoria in Czech-Slovak Republic, as well as his contacts with diplomatists and political leaders in that period, and to results of mission activity.